

Uticaj sociodemografskih karakteristika na desničarsku autoritarnost

Jelena D. Nikolov*

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

Uvod: Rad se bavi sagledavanjem uticaja sociodemografskih karakteristika na desničarsku autoritarnost. Desničarska autoritarnost se određuje kao kombinacija tri stavovska klastera: autoritarne submisivnosti, autoritarne agresivnosti i konvencionalizma. *Cilj:* Cilj rada je ispitivanje uticaja pola, godina, obrazovanja i religioznosti na desničarsku autoritarnost. *Metode:* U sprovedenom istraživanju desničarska autoritarnost definisana je kao kriterijumska varijabla, dok su ostale određene kao prediktorske. Za ispitivanje desničarske autoritarnosti koristi se Skala desničarske autoritarnosti (Right-Wing Authoritarianism – RWA), koja ima 12 pitanja i na intervalnom je nivou merenja. Istraživanje je sprovedeno na 112 ispitanika različitog pola i starosnog doba opšte populacije u Srbiji, a uzorak je neslučajni, dobrovoljački. *Rezultati:* Dobijeni podaci ukazuju da ispitanici u proseku imaju nešto izraženiju desničarsku autoritarnost (i kada je skala, i kada su subskele u pitanju). Pokazalo se postojanje polne razlike u stepenu desničarske autoritarnosti, odnosno da su muškarci autoritarniji od žena. Ustanovljene su i uzrasne razlike u stepenu desničarske autoritarnosti, kao i da su ispitanici sa višim nivoom obrazovanja manje skloni autoritarnosti, a da su skloniji autoritarnosti oni koji ističu da su religiozniji. *Zaključak:* Rezultati ove studije imaju važne implikacije na intervencije za smanjenje rasprostranjenosti desničarskog autoritarizma i kreiranje politika za suzbijanje njegovih negativnih efekata na pojedince i društvo. Polazeći od dobijenih rezultata, navedene su i mogućnosti za dalja istraživanja.

Ključne reči: desničarska autoritarnost, pol, starost, obrazovanje, religija

Uvod

Više od 50 godina koncept desničarske autoritarnosti predstavlja okvir za analizu odnosa između pojedinca i raznih društvenih pitanja (Rajan & Krishnan, 2002). Prvi pomak u nauci sa konceptom desničarske autoritarnosti napravio je Erih From u delima „Autoritet i porodica” (1936), „Bekstvo od

Korespondencija: Jelena Nikolov, jelenanikolov.fasper@gmail.com

* <https://orcid.org/0009-0006-1904-3096>

slobode” (1941) i „Umeće ljubavi” (1989. godine). Ispitivanje desničarske autoritarnosti veoma je značajno, naročito što u velikom broju zemalja Evrope dolazi do uspona desničarsko-ekstremističkih pokreta, koji okupljaju svoje pristalice (Giroux, 2019; Grajf, 2021). Desničarska autoritarnost predstavlja relativno stabilan sindrom ličnosti, specifičan za pristalice desnih političkih ideologija (Čorkalo i Stanković, 2000). Tumačenja koncepta desničarske autoritarnosti kretala su se od izjednačavanja sa konceptom konzervativnosti, određenjem kao osobine ličnosti, do tumačenja autoritarnosti preko klastera stavova (Selimović i sar., 2013). Veliko istraživanje desničarske autoritarnosti započeo je Adorno pedesetih godina 20. veka sa F-skalom (Selimović i sar., 2013). Autoritarnost je određena kao karakterna osobina sa devet različitih dimenzija i definisan je instrument za merenje (Heller et al., 2020). Te dimenzije su: konvencionalizam, autoritarna submisivnost, agresivnost, antiintraceptivnost, poštovanje vlasti, destruktivnost i cinizam, korišćenje mehanizama projekcije, rigidnost mišljenja i preterano interesovanje za seksualne različitosti (Petrović, 2020). Danas u društvenim naukama ne postoji homogen koncept desničarske autoritarnosti i taj fenomen se još uvek definiše kao osobina ličnosti koja oslikava društvenu autoritarnu dinamiku (Heller et al., 2020). Desničarska autoritarnost se teorijski definiše kao sistem vrednosti koji u međuljudskim odnosima, javnom životu i sferi rada podržava nekritičko pokoravanje autoritetu i podrazumeva rigidnost i mišljenje u čvrstim kategorijama (Petrović i Radoman, 2019). Označava se i kao skup društvenih stavova ili ideoloških izraza osnovnih društvenih vrednosti, ili motivacionih ciljeva koji predstavljaju različite, iako povezane, strategije za postizanje kolektivne bezbednosti na štetu individualne autonomije (Heller et al., 2020).

Pored ovih konceptualizacija, već dvadeset godina jedan od najobuhvatnijih pristupa proučavanju fenomena desničarske autoritarnosti je Altemejerov model, po kojem je autoritarnost određena kao skup usklađenih stavova prema različitim pitanjima (Selimović i sar., 2013). Desničarski autoritarizam je varijabla koja procenjuje stavove u vezi sa tri različita aspekta izvedena iz devet originalnih Adornovih dimenzija (Saundres & Ngo, 2017). U određenju pojma desničarskog autoritarizma (Right-Wing Authoritarianism – RWA), Altemejer redukuje prvobitnih devet dimenzija F-skale na tri, tj. autoritarnu agresiju, autoritarnu submisivnost (potčinjavanje) i autoritarni konvencionalizam, i tako razvija jednodimenzionalni konstrukt sa tri aspekta (Heller et al., 2020). Autoritarna submisivnost odnosi se na visok stepen submisivnosti prema autoritetima koji su percipirani kao uspostavljeni i legitimni u društvu u kome osoba živi; autoritarna agresivnost je opšta agresivnost, usmerena protiv različitih osoba koje su percipirane kao objekti sankcionisani od uspostavljenih autoriteta; konvencionalizam podrazumeva visok stepen privrženosti društvenim konvencijama koje su percipirane kao potvrđene (odobrene) od društva i ustanovljenih autoriteta (Petrović, 2001).

Pojedinci koji imaju visoke rezultate na merama desničarskog autoritarizma, imaju veću verovatnoću da podržavaju tradicionalne društvene vrednosti, da se suprotstavljaju progresivnim društvenim i političkim reformama i da ispoljavaju predrasude i diskriminaciju prema manjinskim grupama (Altemeyer, 1988). Osobe sa višim RWA rezultatima imaju tendenciju da gledaju na svet kao na opasno i preteće mesto; veću verovatnoću da će pokazati neprijateljstvo, agresiju i/ili kaznenu kontrolu prema onima koji se smatraju društveno devijantima kada veruju da zvaničnici to odobravaju i tendenciju da se prilagode tradicionalnim društvenim, verskim i moralnim konvencijama (kao što su one koje se tiču patriotizma, braka i seksa) (Saundres & Ngo, 2017). Takođe, njihov kognitivni stil verovatnije karakteriše rigidnost, netolerancija i preferencije ka strukturi i redu (Duckitt, 2022). U istraživanju studentske populacije RWA je u značajnoj korelaciji sa negativnim stavovima prema socijalno ugrožavajućim ili devijantnim grupama, dilerima droge, rok pevačima i feministima (Duckitt, 2006). Desničarski autoritarizam je stabilna osobina ličnosti koja je oblikovana ranim iskustvima socijalizacije i veoma je otporna na promene tokom vremena (Altemeyer, 1988). Altemejerova RWA skala za merenje autoritarnosti je sa relativno zadovoljavajućim metrijskim karakteristikama (Selimović i sar., 2013). Bolji je prediktor indeksa kažnjavanja, podrške antidemokratskim akcijama, političke netolerancije, predrasuda, preferencija ekstremno desnih stranaka i etnocentrizma od konvencionalnih mera društvenog konzervativizma (Duckitt, 2022). Ni Altemejerov model nije bez kritika, a jedna od značajnijih jeste Ajzenkova – da se nije bavio levičarskim autoritarnostima (Selimović i sar., 2013).

Pregled istraživanja i teorija

Kada se govori o povezanosti pola i desničarske autoritarnosti, rezultati istraživanja Graheka (2008) pokazali su da su muškarci imali više skorove na skali autoritarnosti od žena. Da su muškarci autoritarniji od žena i da zastupaju tradicionalnije stavove o muškosti i ženstvenosti potvrđuju i rezultati Perez-Arš i Miler (Perez-Arche & Miller, 2021). S druge strane, određena istraživanja (Dyrendal et al., 2021; Flouri, 2009) pokazala su da su žene autoritarnije. Međutim, po nekim istraživanjima muškarci i žene su podjednako autoritarni (Henry, 2011; Rajan & Krishnan, 2002).

Istraživanje Ruffmana i saradnika sveobuhvatno ispituje odnos između starosti, desničarske autoritarnosti i prepoznavanja emocija (Ruffman et al., 2016). Autori su otkrili da starije osobe, u poređenju sa mladim, češće ispoljavaju veći nivo desničarskog autoritarizma i pokazuju nižu sposobnost prepoznavanja emocija (Ruffman et al., 2016). Dakitova studija je otkrila da je odnos između RWA i stavova prema različitim društvenim grupama bio jači među starijim učesnicima (Duckitt, 2006). Prva istraživanja u Srbiji pokazala su da su naši adolescenti autoritarniji nego njihovi vršnjaci iz drugih država

(Grahek, 2008). Teorija socioemocionalne selektivnosti govori o tome kako se socijalni ciljevi i motivacije menjaju u skladu sa godinama, te da ljudi postaju selektivni u odabiru aktivnosti, ne traže nova iskustva, nisu fokusirani na istraživanje novih ideja, niti na prikupljanje novih znanja i informacija (Carstensen et al., 1999). Ona objašnjava kako ljudi regulišu svoje emocije, određuju ciljeve i društvene odnose, te da dolazi do promene fokusa, pa u kasnijim godinama prioritet postaje emocionalno blagostanje (Löckenhoff & Carstensen, 2004). Ta fokusiranost na emocionalno blagostanje dovodi do promena u kognitivnim i ponašajnim procesima, kao i izboru afiniteta (Carstensen & Reynolds, 2023).

Veliki broj empirijskih istraživanja pokazao je da je u Sjedinjenim Američkim Državama obrazovanje u negativnoj vezi sa autoritarnošću (Simpson, 1972). Kada se sagledavaju različiti kulturološki konteksti, Simpson u svojoj velikoj studiji pokazuje da u SAD obrazovanje smanjuje autoritarnost na svim nivoima, od nižih razreda do univerziteta, kao i u Finskoj, dok u Kostariki i Meksiku obrazovanje ima manji efekat na autoritarnost (Simpson, 1972). U studiji Šiman i saradnika, zaključuje se da će Amerikanci sa nižim obrazovnim nivoom pokazati veće slaganje sa ajtemima F-skale (Schuman et al., 1992). Istraživanja koja su rađena krajem prošlog veka u zemljama bivše Jugoslavije pokazuju visoku izraženost autoritarnosti među ispitanicima i njenu visoku povezanost sa obrazovanjem (Šiber, 1989). Nešto skorije istraživanje sa naših prostora, na uzorku od 217 studenata Univerziteta u Tuzli od 18 do 28 godina, utvrdilo je kod ispitanika nisku autoritarnost (Selimović i sar., 2013).

Čorkalo i Stanković zaključili su da ispitanici kojima je vera važnija pokazuju više skorove desničarske autoritarnosti u odnosu na ispitanike kojima je vera manje važna (Čorkalo i Stanković, 2000).

Cilj

Cilj ovog rada je ispitivanje uticaja seta sociodemografskih karakteristika pola, godina, obrazovanja i religioznosti na desničarsku autoritarnost. Utvrđen je kroz sledeće zadatke:

1. proceniti povezanost između pola i desničarske autoritarnosti,
2. proceniti povezanost između uzrasta i desničarske autoritarnosti,
3. proceniti povezanost između nivoa obrazovanja i desničarske autoritarnosti,
4. proceniti povezanost između religioznosti i desničarske autoritarnosti.

Metode

Uzorak

Istraživanje je sprovedeno u Srbiji, na uzorku od 112 ispitanika opšte populacije od 18 do 60 godina, prosečne starosti 29.39 godina. Ispitanici su informisani o predmetu i svrsi istraživanja, koje je sprovedeno uz pribavljenu saglasnost. U uzorku je bilo više žena (61.6%) od muškaraca. Najviše ispitanika (47.3%) kao stepen obrazovanja navelo je četvorogodišnju srednju školu. Detaljniji prikaz strukture uzorka dat je u Tabeli 1.

Tabela 1

Struktura uzorka

	f	%		
Pol ispitanika				
Muški	43	38.4		
Ženski	69	61.6		
Nivo obrazovanja ispitanika				
Osnovna škola	2	1.8		
Završena trogodišnja srednja škola	1	0.9		
Završena četvorogodišnja srednja škola	53	47.3		
Završena viša ili visoka škola	2	1.8		
Završen fakultet – osnovne studije	23	20.5		
Završen fakultet – master studije	30	26.8		
Završen fakultet – doktorske studije	1	0.9		
	Min.	Maks.	AS	SD
Godine starosti ispitanika	18	60	29.39	10.56
Nivo religioznosti	1	10	5.71	2.80

Instrumenti i procedure

Istraživanje obuhvata jednu kriterijumsku i četiri prediktorske varijable. Prediktorsku varijablu čine pol, godine, obrazovanje i religioznost. Desničarska autoritarnost merila se pomoću RWA skale Boba Altemejera, koja ima dvanaest pitanja. Skalom se meri tri klastera stavova autoritarnosti: autoritarna submisivnost, konvencionalizam i autoritarna agresivnost (Altemeyer, 1998). Ajtemi 1, 3, 5, 7, 9 i 11 su negativno kodovani. Kada se navedene stavke rekoduju, sabira se skor na svakom ajtemu i dobija ukupan skor, gde viši skor označava viši stepen autoritarnosti (Altemeyer, 1998). Stavke su formulisane u formatu Likertovog tipa, sa pet nivoa slaganja/neslaganja (1 – potpuno se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – i slažem se i ne slažem se, 4 – uglavnom se slažem, 5 – potpuno se slažem) (Lazić i sar. 2020). Procena religioznosti meri se na intervalnom nivou kao stepen na skali od 1 do 10 pitanjem „Koliko ste religiozni?”, gde ispitanici označavaju svoj stepen religioznosti od 1 – u potpunosti nisam religiozan, do 10 – u potpunosti jesam religiozan. Dobijene

prosečne vrednosti ukazuju da su ispitanici negde na granici između toga da sebe smatraju, odnosno ne smatraju religioznim. Niska standardna devijacija ukazuje da se odgovori ispitanika kada je o religioznosti reč međusobno mnogo ne razlikuju.

Varijable godine i autoritarnost su po načinu izražavanja vrednosti numeričke, dok su pol, nivo obrazovanja i religioznost kategoričke varijable. Varijabla pol je dihotomna i kategorije u okviru nje su muški i ženski. Varijabla nivo obrazovanja je politomna i ima šest kategorija.

Istraživanje je sprovedeno putem Google upitnika, koji je bio dostupan preko društvenih mreža. Uzorak je bio neslučajni, dobrovoljački, ispitivanje anonimno, a prikupljanje podataka trajalo je tokom februara 2022. godine.

Obrada podataka

Dobijeni podaci obrađeni su pomoću softverskog paketa namenjenog društvenim naukama (Statistical Package for the Social Sciences – SPSS, Version 23.0), a od analiza je primenjena deskriptivna statistika i statistika zaključivanja (Linearna regresiona analiza).

Tabela 2

Pouzdanost ispitivanih skala

	Kronbahov α koeficijent
Autoritarna submisivnost	.80
Konvencionalizam	.79
Autoritarna agresivnost	.72
Desničarska autoritarnost	.80

Na osnovu Kronbahovog α testa pouzdanosti može se reći da primenjene skale imaju zadovoljavajuću nisku ka srednjoj pouzdanosti (od .72 za subskalu autoritarna agresivnost, do .80 za subskalu autoritarna submisivnost i celokupnu skalu desničarska autoritarnost).

Tabela 3

Šapiro–Vilkijev test

	SH-W	P
Autoritarna submisivnost	.98	.12
Konvencionalizam	.98	.15
Autoritarna agresivnost	.98	.07
Desničarska autoritarnost	.99	.23

Statistička značajnost Šapiro–Vilkijevog testa pokazuje da se distribucije odgovora ispitanika na primenjenim subskalama i skali statistički značajno ne razlikuju od normalne distribucije, te je uslov za primenu regresione analize kao parametrijskog postupka ispunjen.

Rezultati

Tabela 4

Deskriptivni podaci istraživanja

	Minimum	Maksimum	AS	SD	Medijana	Interkvartilni raspon
Autoritarna submisivnost	1.25	4.75	2.81	0.68	2.75	2.25–3.25
Konvencionalizam	1	5	2.88	0.92	2.75	2.25–3.50
Autoritarna agresivnost	1	4.75	2.75	0.86	2.75	2–3.25
Desničarska autoritarnost	1.08	4.50	2.81	0.68	2.75	2.33–3.33

Na osnovu podataka iz Tabele 5 uočava se da ispitanici u proseku imaju nešto više izraženu desničarsku autoritarnost uopšteno ($AS = 2.81$; $SD = 0.68$), ali i autoritarnu submisivnost ($AS = 2.81$; $SD = 0.68$), konvencionalizam ($AS = 2.88$; $SD = 0.92$) i autoritarnu agresivnost ($AS = 2.75$; $SD = 0.86$) – empirijski dobijene aritmetičke sredine veće su od teorijskog proseka za primenjenu skalu čiji je teorijski raspon od 1 do 5.

Autoritarna submisivnost se statistički značajno može predviđati ($R = .45$; $df(4)$; $r < .01$) na osnovu seta prediktora koji čine pol, starost, obrazovanje i religioznost, čime se objašnjava 20% ($R^2 = .20$) varijanse.

Tabela 5

Regresioni model – kriterijum autoritarna submisivnost

Prediktori	B	P
Pol	-.11	.24
Starost	.22	.01
Obrazovanje	-.07	.44
Religioznost	.40	0.00

Parcijalni doprinos ostvaruju prediktori starost ($\beta = .22$; $p < .01$) i religioznost ($\beta = .40$; $p < .01$), a pozitivan smer β koeficijenta ukazuje da što je osoba starija i religioznija, to je i autoritarno submisivnija.

Konvencionalizam se statistički značajno može predviđati ($R = .64$; $df(4)$; $p < .01$) na osnovu seta prediktora koji čine pol, starost, obrazovanje i religioznost, čime se objašnjava 42% ($R^2 = .42$) varijanse.

Tabela 6*Regresioni model – kriterijum konvencionalizam*

Prediktori	<i>B</i>	<i>P</i>
Pol	-.18	.02
Starost	.15	.05
Obrazovanje	-.16	.04
Religioznost	.62	.00

Parcijalni doprinos ostvaruju svi prediktori, a pozitivan smer β koeficijenata kod varijabli starost ($\beta = .15$; $p < .05$) i religioznost ($\beta = .62$; $p < .01$) ukazuje da što je osoba starija i religioznija, ima izraženiju osobinu konvencionalizma. Dalje, negativan smer β koeficijenata kod varijabli pol ($\beta = -.18$; $p < .05$) i obrazovanje ($\beta = -.16$; $p < .05$) pokazuje da su muškarci i osobe nižeg obrazovnog nivoa konvencionalniji.

Autoritarna agresivnost se statistički značajno može predvidati ($R = .41$; $df(4)$; $p < .01$) na osnovu seta prediktora koji čine pol, starost, obrazovanje i religioznost, čime se objašnjava 17% ($R^2 = .17$) varijanse autoritarne agresivnosti.

Tabela 7*Regresioni model – kriterijum autoritarna agresivnost*

Prediktori	<i>B</i>	<i>P</i>
Pol	-.21	.02
Starost	.20	.03
Obrazovanje	-.20	.03
Religioznost	.29	.00

Parcijalni doprinos ostvaruju svi prediktori, a pozitivan smer β koeficijenata kod varijabli starost ($\beta = .20$; $p < .05$) i religioznost ($\beta = .29$; $p < .01$) ukazuje da što je osoba starija i religioznija, ona je autoritarno agresivnija. Negativan smer β koeficijenata kod varijabli pol ($\beta = -.21$; $p < .05$) i obrazovanje ($\beta = -.20$; $p < .05$) pokazuje da su muškarci i osobe nižeg obrazovnog nivoa autoritarno agresivniji.

Kao i u prethodnim regresionim modelima, i celokupna skala desničarska autoritarnost statistički se značajno može predvidati ($R = .59$; $df(4)$; $p < .01$) na osnovu seta prediktora koji čine pol, starost, obrazovanje i religioznost, čime se objašnjava 35% ($R^2 = .35$) varijanse autoritarne agresivnosti.

Tabela 8*Regresioni model – kriterijum autoritarnost*

Prediktori	<i>B</i>	<i>P</i>
Pol	-.20	.01
Starost	.22	.01
Obrazovanje	-.17	.03
Religioznost	.53	.00

Parcijalni doprinos ostvaruju svi prediktori, a pozitivan smer β koeficijenata kod varijabli starost ($\beta = .22$; $p < .05$) i religioznost ($\beta = .53$; $p < 0.01$) ukazuje da što je osoba starija i religioznija, to je i autoritarnija. Negativan smer β koeficijenata kod varijabli pol ($\beta = -.20$; $p < .05$) i obrazovanje ($\beta = -.17$; $p < .05$) pokazuje da su muškarci i osobe nižeg obrazovnog nivoa autoritarnije.

Diskusija

Globalni preporod autoritarnih režima (Giroux, 2019; Grajf, 2021) zahteva ponovno fokusiranje na njihove uzroke. Desničarska autoritarnost teorijski se definiše kao sistem vrednosti koji u međuljudskim odnosima, javnom životu i sferi rada podržava nekritičko pokoravanje autoritetu i podrazumeva rigidnost, mišljenje u čvrstim kategorijama (Petrović i Radoman, 2019). Polazeći od toga da je to stabilna osobina ličnosti koja je oblikovana ranim iskustvima socijalizacije (Altemeyer, 1988), kreiran je cilj istraživanja koji se odnosio na ispitivanje uticaja seta sociodemografskih varijabli na formiranje desničarsko autoritarnih stavova.

Podaci dobijeni statističkom analizom pokazuju da ispitanici koji su učestvovali u istraživanju u proseku imaju nešto izraženiju desničarsku autoritarnost (i kada je skala, i kada su subskale u pitanju). Dakle, oni imaju tendenciju da se ponašaju autoritarno submisivno i agresivno i da slepo slede postavljena pravila. Regresionim analizama dobijeno je da se desničarska autoritarnost, autoritarna submisivnost, konvencionalizam i autoritarna agresivnost mogu predviđati na osnovu seta prediktora koji čine pol, starost, obrazovanje i religioznost i tom prilikom procenat objašnjene varijanse kreće se od 17 do 42%.

Iz informacija dobijenih preko analize parcijalnog doprinosa prediktora prikazano je da se muškarci i žene iz uzorka razlikuju u nivou izraženosti celokupne desničarske autoritarnosti, konvencionalizma i autoritarne agresivnosti, dok se u nivou izraženosti autoritarne submisivnosti ne beleži razlika. Rezultati istraživanja pokazuju da su muškarci konvencionalniji i autoritarno agresivniji od žena. Razlika koja nije dobijena na subskali autoritarna submisivnost može se objasniti strukturom pitanja ove subskale i strukturom uzorka (veći deo uzorka čine radno sposobne žene srednjih

godina). Dobijeni podaci podržavaju rezultate prethodnih istraživanja (Grahek, 2008; Miller, 2021; Perez-Arche & Miller, 2021). Neke biološke teorije o uticaju hormona na varijacije u ponašanju između muškaraca i žena govore o tome da žene proizvode veće količine progesterona i estrogena, a muškarci više testosterona, koji je povezan sa agresijom (Haralambos & Holborn, 2002), što se može povezati sa rezultatom istraživanja o autoritarnoj agresivnosti kod muškaraca. S druge strane, razlike autoritarnosti muškaraca i žena objašnjavaju se njihovim ulogama u društvu, stilovima uticaja i vršenju moći (Rajan & Krishnan, 2002). Ljudi koji pokazuju visoke skorove na RWA skali imaju tendenciju da veruju u tradicionalnu podelu muškosti i ženstvenosti (Perez-Arche & Miller, 2021). Žene uspostavljaju neautoritarne odnose i učene su da budu pasivne, popustljive i intuitivne, dok su muškarci socijalizovani da budu agresivni, aktivni i dominantni (Rajan & Krishnan, 2002). Teorija koja razdvaja „privatni” i „javni” prostor uočava da su muškarci generalno uključeni u društvo, a da su žene i dalje vezane za privatnu sferu i isključene iz institucionalizovane politike i da do danas nisu uključene u istoj meri kao muškarci (Hinterhuber & Schneider, 2018). Isključivanje žena iz političke participacije ili diskriminacija pri zapošljavanju i u obrazovnom sistemu mogu da pojačaju autoritarizam i limitiraju mogućnosti za demokratsku reformu (Hinterhuber & Schneider, 2018). U studiji koja je istraživala povezanost kognitivnog razvoja, političke i religijske ideologije i razliku u polovima u odnosu na desničarski autoritarizam, pronađeno je da su žene koje su pokazale veći rezultat u kognitivnom razvoju imale niže rezultate na merama desničarskog autoritarizma, dok među muškarcima nije bilo uočenih razlika između onih koji su pokazali visok ili nizak kognitivni razvoj (Bridges & Harnish, 2015). Objašnjenja o manjoj autoritarnosti žena pronalazimo i u tome da žene ređe glasaju za autoritarno-populističke partije nego muškarci (Schäfer, 2022). Organizacije civilnog društva, poput ženskih grupa i feminističkih pokreta, mogu pružiti prostor da se žene organizuju, zalažu za svoja prava i smanje nejednakost u autoritarnim režimima (Hinterhuber & Schneider, 2018).

Pozitivan smer desničarske autoritarnosti (i subskala) ostvaruje sa prediktorima starost i religioznost, čime je dobijen rezultat da što je osoba starija i religioznija, ona ima izraženiju osobinu konvencionalizma, autoritarne submisivnosti, autoritarne agresivnosti i desničarske autoritarnosti. Ovi podaci su u skladu sa ranije sprovedenim istraživanjima (Čorkalo i Stanković, 2000; Duckitt, 2006; Ruffman, 2016). Dakitova studija otkrila je da je odnos između RWA i stavova prema različitim grupama bio jači među starijim učesnicima (Duckitt, 2006). Teorija socioemocionalne selektivnosti (SST) može pojasniti ovaj rezultat time da stariji ljudi mogu biti otporniji na promene i manje voljni da razmotre nove ideje i perspektive, posebno ako su te ideje u konfrontaciji sa njihovim postojećim uverenjima i vrednostima (Carstensen & Reynolds, 2023). Mlađi pojedinci daju prioritet neemocionalnim ciljevima, za razliku

od starijih koji daju prioritet emocionalnim ciljevima, kao što su napredak ili obrazovanje u karijeri, jer imaju više vremena za postizanje ovih ciljeva (Carstensen & Reynolds, 2023).

Kako je Altemejer naveo, veća je verovatnoća da će pojedinci koji imaju jaka verska uverenja i opredeljenja imati visoke rezultate na merama desničarskog autoritarizma (Altemeyer, 1988), jer verska uverenja i institucije često promovišu poslušnost autoritetu, snažnu želju za redom i strukturom i negativan stav prema spoljnim grupama i devijantnosti (Altemeyer, 1988). Ovi stavovi i vrednosti u skladu su sa ključnim komponentama desničarskog autoritarizma, čineći religiju moćnim oruđem za održavanje autoritarne moći (Altemeyer, 1988). Pozitivna veza sa religioznošću može se objasniti osnovnim doktrinama religije, koja ističe poštovanje Boga kao jedinog autoriteta (Daničić, 1950), te se takav model kod religioznih ljudi može preneti na socijalni kontekst. Kejt Milet (*Kate Millett*) u svojoj teoriji povezuje autoritet muškaraca u društvu sa religijom, stavljajući akcenat na to da je religija „sredstvo za legitimisanje muške dominacije” (Haralambos & Holborn, 2002, str. 146). Religija je fundamentalni deo ljudskog iskustva i ima snažan uticaj na verovanja i ponašanje ljudi, uključujući njihove političke stavove i podršku autoritarnim režimima (Stark & Finke, 2000). Ipak, odnos između religije i autoritarizma je složen i zavisi od brojnih faktora, uključujući specifična verska uverenja, istorijski kontekst u kome ta verovanja nastaju, kao i političke i društvene uslove (Stark & Finke, 2000)

Kao i u slučaju ostalih prediktora, statistički značajna veza ostvarena je i sa prediktorom obrazovanje, što govori u prilog ranijim studijama (Simpson, 1972; Schuman et al., 1992; Šiber, 1989). Statistički značajna veza ostvarena je na subskalama konvencionalizam i autoritarna agresivnost, kao i na skali desničarska autoritarnost. Rezultati istraživanja pokazuju da su osobe nižeg obrazovnog nivoa konvencionalnije, autoritarno agresivnije i autoritarnije. To što se viši nivo obrazovanja pokazao kao delimično protektivni faktor autoritarizmu može se objasniti time da bi osobe sa višim nivoom obrazovanja trebalo da budu kompetentnije u socijalnom okruženju, da razumeju procese u društvu koji utiču na njih, da nauče različite tačke gledanja na život i budu politički tolerantnije (Sullivan et al., 1981). Obrazovanje uči da se kritičkim mišljenjem procene argumenti, reši konflikt i dođe do dobro obrazloženih rešenja za složene probleme (Allegretti & Frederick, 1995). Vaspitanje i obrazovanje su važni, jer su za fašizam u Nemačkoj odgovorni vaspitni stil i obrazovni sistem (Romanish, 1995), što dovodi do zaključka da je obrazovanje u rukama autoritarnosti oruđe za postizanje moći. Nevit Sanford je smatrao da je obrazovanje sredstvo za oslobađanje od autoritarnosti (Sanford, 1973). Još jedan od načina kako autoritarnost može uticati na obrazovanje je ograničenje i isključenje određenih društvenih grupa koje imaju pristup obrazovanju. Novistari autoritarni režim u Avganistanu još od 1996. godine zabranjuje devojkama

pravo na obrazovanje (Bogaert, 2022). Na taj način ne samo da se cenzuriše pristup znanju, već se mogu produžiti nejednakost i ojačati postojeće strukture moći. S druge strane, autoritarni režimi ne uskraćuju uvek obrazovanje, već na sofisticiran način podržavaju visoko obrazovanje u skladu sa njihovim interesima i pod njihovim nadzorom (Perry, 2015). Razumevanje korena desničarskog autoritarizma je ključno za rešavanje izazova koje postavlja autoritarnost i promovisanje demokratskih vrednosti i praksi (Altemeyer, 1988).

Nedostaci sprovedenog istraživanja mogu se ogledati u veličini uzorka, te neka naredna istraživanja mogu biti usmerena na sprovođenje istog istraživanja na većem uzorku, i to tako da se uticaj sociodemografskih varijabli proveriti kod različitih društvenih slojeva i grupa, kao i pripadnika različitih verskih uverenja.

Zaključak

Odnos desničarske autoritarnosti i sociodemografskih varijabli, kao što su pol, starost, obrazovanje i religioznost, bio je predmet mnogih istraživanja. Sprovedeno istraživanje pokazalo je da sociodemografske karakteristike imaju uticaja na desničarsku autoritarnost, te da faktori obrazovanja i religioznosti, ali i biološki faktori pola i starosti utiču na formiranje autoritarnih stavova ispitanika. Rezultati ove studije imaju važne implikacije na intervencije za smanjenje rasprostranjenosti desničarskog autoritarizma i kreiranje politika za suzbijanje njegovih negativnih efekata na pojedince i društvo. Predrasude i međugrupni sukob kao posledice autoritarnosti potiču od dva pozitivno povezana društvena ideološka stava: desničarskog autoritarizma i orijentacije na društvenu dominaciju (Osborne et al., 2023). Desničarski autoritarizam ima implikacije na antiekološke društvene stavove (Stanley et al., 2017), naučni skepticizam (Kerr & Wilson, 2021) i konspirativno mišljenje (Wood & Gray, 2019). Iako je većina istraživanja ispitivala desničarski autoritarizam, buduća istraživanja trebalo bi da se fokusiraju na levičarski autoritarizam, njegove uzroke i posledice. Trebalo bi da ispitaju kako različite poddimenzije desničarskog i levičarskog autoritarizma utiču na društvene i ekonomske ideologije, te da uporede poddimenzije sa drugim varijablama, poput pozitivnih ekoloških stavova, podrške demokratskim vrednostima i liderima sistema. Na ovaj način mogu se ispitivati razlike u ispoljavanju autoritarnosti među onima koji se identifikuju sa političkom desnicom i onima koji se identifikuju sa političkom levicom. Preporuka je da se istraživanja usmere na identifikovanje karakteristika autoritarnih lidera kako bi se zaštitile demokratske institucije.

Literatura

- Allegretti, C. L., & Frederick, J. N. (1995). A model for thinking critically about ethical issues. *Teaching of Psychology*, 22(1), 46-48. https://doi.org/10.1207/s15328023top2201_14
- Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism*. Jossey-Bass.
- Altemeyer, B. (1998). The Other "Authoritarian Personality". *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47-92. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60382-2](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60382-2)
- Bogaert, H. (2022). History repeating itself: the resurgence of the Taliban and the abandonment of Afghan women. *Immigration and Human Rights Law Review*, 4(1), Article 3.
- Bridges, K. R., & Harnish, R. J. (2015). Gender differences in formal thinking: Their impact on right-wing authoritarianism and religious fundamentalism. *Psychology*, 6, 1676-1684. <http://dx.doi.org/10.4236/psych.2015.613164>
- Carstensen, L. L., Isaacowitz, D. M., & Charles, S. T. (1999). Taking time seriously: A theory of socioemotional selectivity. *American Psychologist*, 54(3), 165-181. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.3.165>
- Carstensen, L. L., & Reynolds, M. E. (2023). Age differences in preferences through the lens of socioemotional selectivity theory. *The Journal of the Economics of Ageing*, 24, 100440. <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2022.100440>
- Čorkalo, D., & Stanković, N. (2000). Autoritarnost i percepcija ostvarene demokracije u Hrvatskoj: analiza odnosa na uzorku studenata. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 9(1 (45)), 67-81.
- Daničić, Đ. (1950). *Biblija – Stari zavet*.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5), 684-696. <https://doi.org/10.1177/0146167205284282>
- Duckitt, J. (2022). Authoritarianism: Conceptualization, research, and new developments. *The Cambridge handbook of political psychology*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108779104.013>
- Dyrendal, A., Kennair, L. E. O., & Bendixen, M. (2021). Predictors of belief in conspiracy theory: The role of individual differences in schizotypal traits, paranormal beliefs, social dominance orientation, right wing authoritarianism and conspiracy mentality. *Personality and individual differences*, 173, 110645. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110645>
- Flouri, E. (2009). Strong families, tidy houses, children's values in adult life: Are "chaotic", "crowded" and "unstable" homes really so bad? *International Journal of Behavioral Development*, 33(6), 496-503. <https://doi.org/10.1177/0165025409340090>
- Giroux, H. (2019). Authoritarianism and the challenge of higher education in the age of Trump. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 18(1), 6-25. <https://doi.org/10.22176/act18.1.6>
- Grahek, I. (2008). Promene u oblicima nacionalne vezanosti i autoritarnost kod srednjoškolaca u posljednjih 35 godina. *Petmičke sveske*, 64, 417-431.
- Grajf, G. (2021). *Jasenovac – Aušvic Balkana*. Institut za Holokaust.
- Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Golden marketing.
- Heller, A., Decker, O., Schmalbach, B., Beutel, M., Fegert, J. M., Brähler, E., & Zenger, M. (2020). Detecting Authoritarianism Efficiently: Psychometric Properties of

- the Screening Instrument *Authoritarianism – Ultra Short (A-US)* in a German Representative Sample. *Frontiers in psychology*, 11, 533863. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.533863>
- Henry, P. J. (2011). The role of stigma in understanding ethnicity differences in authoritarianism. *Political Psychology*, 32(3), 419-438. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00816.x>
- Hinterhuber, E. M., & Schneider, S. (2018). Gender, civil society, and non-democratic regimes. *Civil Society and Gender Relations in Authoritarian and Hybrid Regimes*. Barbara Budrich Publishers, Opladen, Berlin & Toronto. <https://doi.org/10.3224/84740729>
- Kerr, J. R., & Wilson, M. S. (2021). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation predict rejection of science and scientists. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(4), 550-567. <https://doi.org/10.1177/1368430221992126>
- Lazić, A., Lazarević B., L., Purić, D., & Žeželj, I. (2021). REPOPSI: The open repository of psychological instruments in Serbian. 51-56. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4748545>
- Löckenhoff, C. E., & Carstensen, L. L. (2004). Socioemotional selectivity theory, aging, and health: the increasingly delicate balance between regulating emotions and making tough choices. *Journal of personality*, 72(6), 1395-1424. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2004.00301.x>
- Nikodem, K. (2019). „Važno je imati moćnog vođu!” Analiza autoritarnosti u hrvatskom društvu od 1999. do 2018. godine. *Društvena istraživanja*, 28(3), 391-410. <https://doi.org/10.5559/di.28.3.02>
- Osborne, D., Costello, T. H., Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2023). The psychological causes and societal consequences of authoritarianism. *Nature reviews psychology*, 2(4), 220-232. <https://doi.org/10.1038/s44159-023-00161-4>
- Perez-Arche, H., & Miller, D. J. (2021). What predicts attitudes toward transgender and nonbinary people? An exploration of gender, authoritarianism, social dominance, and gender ideology. *Sex Roles*, 85(3-4), 172-189. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01212-3>
- Perry, E. J. (2015). *Higher education and authoritarian resilience: The case of China, past and present*. Harvard-Yenching Institute Working Paper Series.
- Petrović, N. B. (2001). Specifikacija elemenata autoritarnosti u modelu Boba Altemejera. *Psihologija*, 34(1-2), 169-194.
- Petrović, N. B. (2003). Pregled pristupa za izučavanje autoritarnosti i srodnih fenomena. *Sociološki pregled*, 37(1-2), 101-115. <https://doi.org/10.5937/socpreg0302101P>
- Petrović, I., & Radoman, M. (2019). Patrijarhalnost, autoritarnost i nacionalizam u Srbiji – promene vrednosnih orijentacija. *Stratifikacijske promene u periodu konsolidacije kapitalizma u Srbiji*, 215-246.
- Petrović, B. D. (2020). *Struktura, determinante i korelati leksički deriviranih socijalnih stavova u Srbiji* [doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu]. NaRDuS. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/6725/Disertacija4902.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- Rajan, S., & Krishnan, V. R. (2002). Impact of gender on influence, power and authoritarianism. *Women in Management Review*, 17(5), 197-206. <https://doi.org/10.1108/09649420210433157>
- Romanish, B. (1995). Authority, authoritarianism, and education. *Education and Culture*, 12(2), 17-25.
- Ruffman, T., Wilson, M., Henry, J. D., Dawson, A., Chen, Y., Kladnitski, N., Myftari, E., Murray, J., Halberstadt, J., & Hunter, J. A. (2016). Age differences in right-wing

- authoritarianism and their relation to emotion recognition. *Emotion (Washington, D.C.)*, 16(2), 226-236. <https://doi.org/10.1037/emo0000107>
- Sanford, N. (1973). Authoritarian personality in contemporary perspective. In J. N. Knutson (Ur.), *Handbook of political psychology* (139-170). Joesy-Bass.
- Saunders, B. A., Ngo, J. (2017). The Right-Wing Authoritarianism Scale. In: Zeigler-Hill, V., Shackelford, T. (Ed.) *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (pp. 1-4). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1262-1
- Schäfer, A. (2022). Cultural backlash? How (not) to explain the rise of authoritarian populism. *British Journal of Political Science*, 52(4), 1977-1993. <https://doi.org/10.1017/S0007123421000363>
- Schuman, H., Bobo, L., & Krysan, M. (1992). Authoritarianism in the general population: The education interaction hypothesis. *Social Psychology Quarterly*, 55(4), 379-387. <https://doi.org/10.2307/2786954>
- Selimović, A., Selimović, L. T., Hasković, M., & Emić, E. (2013). Relacije između autoritarnosti, sociodominantne orijentacije i konvencionalizma. *Godišnjak za psihologiju*, 9(11), 83-100.
- Simpson, M. (1972). Authoritarianism and education: A comparative approach. *Sociometry*, 35(2), 223-234.
- Stark, R., & Finke, R. (2000). *Acts of faith: Explaining the human side of religion*. University of California Press.
- Stanley, S. K., Wilson, M. S., & Milfont, T. L. (2017). Exploring short-term longitudinal effects of right-wing authoritarianism and social dominance orientation on environmentalism. *Personality and Individual Differences*, 108, 174-177. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.11.059>
- Sullivan, J. L., Marcus, G. E., Feldman, S., & Piereson, J. E. (1981). The sources of political tolerance: A multivariate analysis. *American Political Science Review*, 75(1), 92-106. <https://doi.org/10.2307/1962161>
- Šiber, I. (1989). Autoritarna struktura ličnosti – kritički prikaz jugoslavenskih istraživanja. *Politička misao*, 26(1), 129-145.
- Wood, M. J., & Gray, D. (2019). Right-wing authoritarianism as a predictor of pro-establishment versus anti-establishment conspiracy theories. *Personality and Individual Differences*, 138, 163-166. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.09.036>

Influence of sociodemographic characteristics on right-wing authoritarianism

Jelena D. Nikolov

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Introduction. This paper explores the impact of sociodemographic characteristics on right-wing authoritarianism. Right-wing authoritarianism is defined as a combination of three attitudinal clusters: authoritarian submission, authoritarian aggression, and conventionalism. *Objective.* The aim of the study is to examine the influence of gender, age, education, and religiosity on right-wing authoritarianism. *Methods.* In the conducted research, right-wing authoritarianism was defined as the criterion variable,

while others were specified as predictors. The Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale, consisting of 12 questions and measured at an interval level, was used to assess right-wing authoritarianism. The study was conducted on 112 participants of different genders and ages from the general population in Serbia, using a non-random, voluntary sample. *Results.* The obtained data show that, on average, respondents exhibit a slightly more pronounced right-wing authoritarianism (both in terms of the overall scale and its subscales). There were gender differences in the degree of right-wing authoritarianism, with men being more authoritarian than women. Age-related differences in the degree of right-wing authoritarianism were found, as well as the fact that respondents with higher levels of education are less prone to authoritarianism, while those who emphasize their religiosity are more inclined toward authoritarianism. *Conclusion.* The results of this study have important implications for interventions to reduce the prevalence of right-wing authoritarianism and the development of policies to mitigate its negative effects on individuals and society. Based on the obtained results, implications for further research are presented.

Keywords: right-wing authoritarianism, gender, age, education, religion

PRIMLJENO: 13.03.2023.

REVIDIRANO: 27.12.2023.

PRIHVACENO: 17.04.2024.